Kombinatoryka i rachunek prawdopodobieństwa

Jerzy Rutkowski

Kombinatoryka i rachunek prawdopodobieństwa

2. Elementy kombinatoryki

2.1. Permutacje

Teoria

Definicja 1. Niech $n \in \mathbb{N}$. Permutacją n-elementowego zbioru A nazywamy dowolną funkcję różnowartościową $f : \{1, \ldots, n\} \to A$.

Innymi słowy: permutacją n-elementowego zbioru A nazywamy dowolny n-elementowy ciąg różnych elementów zbioru A.

Uwaga 1. Zamiast mówić o permutacjach n-elementowego zbioru $\{a_1, \ldots, a_n\}$, mówimy też o permutacjach elementów $a_1, \ldots, a_n$.

Przykład 1. Wszystkimi permutacjami zbioru $A = \{a, b, c\}$ są ciągi

$$(a, b, c), \quad (a, c, b), \quad (b, a, c), \quad (b, c, a), \quad (c, a, b), \quad (c, b, a).$$

Twierdzenie 1. *Liczba wszystkich permutacji zbioru n-elementowego jest równa $n!$.*

Liczbę wszystkich permutacji zbioru n-elementowego oznacza się czasami przez P_n. Zgodnie z powyższym twierdzeniem zachodzi równość

$$P_n = n!. \tag{1}$$

Zadania na zajęcia

Zadanie 1. Wypisać wszystkie permutacje liczb 1, 2 i 3.

Zadanie 2. Obliczyć liczbę różnych słów (sensownych lub nie), które można uzyskać w wyniku przestawiania liter w słowie sasanka.

Zadanie 3. Obliczyć liczbę takich permutacji liter a, b, c, d, e i f, których pierwszym wyrazem jest c.

Zadanie 4. Wypisać wszystkie permutacje liczb 1, 2, 3 i 4.

Zadania domowe

Zadanie 5. Obliczyć liczbę takich permutacji liter a, b, c, d, e i f, które spełniają dany warunek:

a) trzy pierwsze wyrazy tworzą zbiór $\{b, c, d\}$;

b) samogłoski a i e są sąsiednimi wyrazami permutacji.

2.2. Kombinacje (bez powtórzeń)

Teoria

Definicja 2. Niech $k, n \in \mathbb{N}$ i niech $k \leqslant n$. k-elementową kombinacją n-elementowego zbioru A nazywamy dowolny k-elementowy podzbiór zbioru A.

Przykład 2. Wszystkimi 2-elementowymi kombinacjami zbioru $A = \{a, b, c, d\}$ są podzbiory:

$$\{a, b\}, \quad \{a, c\}, \quad \{a, d\}, \quad \{b, c\}, \quad \{b, d\}, \quad \{c, d\}.$$

Twierdzenie 2. *Liczba k-elementowych kombinacji n-elementowego zbioru A jest równa* $\binom{n}{k}$.

Liczbę wszystkich k-elementowych kombinacji zbioru n-elementowego oznacza się często przez C_n^k. Zgodnie z powyższym twierdzeniem zachodzi równość

$$C_n^k = \binom{n}{k}. \tag{2}$$

Zadania na zajęcia

Zadanie 6. Obliczyć liczbę sposobów skreślenia kuponu w totolotku.

Zadanie 7. Obliczyć liczbę możliwych rozdań przy grze w brydża.

Zadanie 8. W klasie jest 15 dziewcząt i 13 chłopców. Obliczyć, na ile sposobów można skompletowć liczącą dwie dziewczynki i jednego chłopca delegację tej klasy.

Zadania domowe

Zadanie 9. W klasie jest 16 dziewcząt i 12 chłopców. Obliczyć, na ile sposobów można skompletowć liczącą trzy dziewczynki i dwóch chłopców delegację tej klasy.

Zadanie 10. Do dyspozycji n osób grających w tysiąca było k talii kart, przy czym $3k \leqslant n$. Obliczyć liczbę N sposobów wyboru k ponumerowanych zbiorów trójek osób, które będą mogły grać tymi kartami. *Uwaga.* W tysiąca jedną talią grają trzy osoby.

2.3. Wariacje bez powtórzeń

Teoria

Definicja 3. Niech $k, n \in \mathbb{N}$ i niech $k \leqslant n$. k-elementową wariacją bez powtórzeń n-elementowego zbioru A nazywamy dowolną funkcję różnowartościową $f : \{1, \ldots, k\} \to A$.

Innymi słowy: k-elementową wariacją bez powtórzeń n-elementowego zbioru A nazywamy dowolny k-wyrazowy ciąg różnych elementów zbioru A.

Twierdzenie 3. *Liczba k-elementowych wariacji bez powtrzeń n-elementowego zbioru A jest równa* $\dfrac{n!}{(n-k)!}$.

Liczbę wszystkich k-elementowych wariacji bez powtrzeń zbioru n-elementowego oznacza się często przez V_n^k. Zgodnie z powyższym twierdzeniem zachodzi równość

$$V_n^k = n(n-1) \cdot \ldots \cdot (n-k+1). \tag{3}$$

Zadania na zajęcia

Zadanie 11. Obliczyć liczbę różnych flag utworzonych przez trzy poziome różnokolorowe pasy, których kolory można wybrać spośród 6-ciu kolorów.

Zadanie 12. Obliczyć liczbę sposobów takiego posadzenia pięciu pań i trzech panów na ośmiu ponumerowanych miejscach przy okrągłym stole, by żadnych dwóch panów nie siedziało obok siebie.

Zadanie 13. Obliczyć, ile jest liczb pięciocyfrowych o cyfrach parami różnych.

Zadania domowe

Zadanie 14. Niech liczby naturalne k, m spełniają warunek $k \geqslant m$. Obliczyć liczbę sposobów takiego posadzenia k kobiet i m mężczyzn na $k+m$ miejscach przy okrągłym stole, by żadnych dwóch panów nie siedziało obok siebie.

Zadanie 15. Obliczyć liczbę sposobów rozdzielenia trzech medali (złotego, srebrnego i brązowego) pomiędzy sześciu zawodników.

2.4. Wariacje z powtórzeniami

Twierdzenie 4. *Niech A będzie dowolnym zbiorem niepustym. Każdą funkcję $f : \{1, 2, \ldots, k\} \to A$ nazywamy k-wyrazową wariacją z powtórzeniami elementów zbioru A.*

Z powyższej definicji wynika, że k-wyrazowe wariacje z powtórzeniami elementów zbioru A to po prostu k-wyrazowe ciągi elementów zbioru A.

Twierdzenie 5. *Niech zbiory A i B mają odpowiednio m i n elementów. Liczba wszystkich funkcji $f : A \to B$ jest równa n^m.*

Zadania na zajęcia

Zadanie 16. Na parterze dziesięciopiętrowego domu do windy wsiadło 8 osób. Obliczyć liczbę sposobów, na jakie osoby te mogą wysiąść z windy (pod uwagę bierzemy tu jedynie numery pięter, na których wysiadają poszczególne osoby).

Zadanie 17. Obliczyć liczbę takich numerów tablic rejestracyjnych, które na początku mają dowolne trzy duże litery alfabetu łacińskiego (alfabet ten ma 26 liter), a następnie dowolne cztery cyfry.

Zadanie 18. Obliczyć liczbę sposobób takiego rozmieszczenia dziewięciu kul ponumerowanych liczbami od 1 do 9 w trzech pudełkach ponumerowanych liczbami od 1 do 3, by spełniony był warunek:

a) pudełko nr 1 jest puste;

b) kula nr 1 jest w pudełku nr 1;

c) w pudełku nr 1 jest dokładnie jedna kula;

d) w pudełku nr 1 jest przynajmniej jedna kula;

e) w pudełku nr 1 jest co najwyżej jedna kula.

Zadanie 19. Obliczyć liczbę sposobów takiego rozmieszczenia ośmiu ponumerowanych kul w pięciu ponumerowanych pudełkach, by liczba pustych pudełek była równa:

a) 4; b) 3; c) 2;

Zadania domowe

Zadanie 20. Obliczyć liczbę sposobów rozmieszczenia siedmiu ponumerowanych kul w czterech ponumerowanych pudełkach.

Zadanie 21. Obliczyć, ile jest liczb siedmiocyfrowych oraz ile spośród nich dzieli się przez 10.

Zadanie 22. Na każde z dziesięciu pytań pewnego testu można dać jedną z czterech odpowiedzi a, b, c i d. Obliczyć liczbę sposobów takiego wypełnienia tego testu, by odpowiedzi na dowolne dwa kolejne pytania były różne.

2.5. Zadania różne

Zadania domowe

Zadanie 23. Obliczyć, na ile sposobów można z dziesięciu pań i dziesięciu panów utworzyć 10 nienumerowanych par tanecznych.

Zadanie 24. Obliczyć, na ile sposobów można z dziesięciu pań i dziesięciu panów utworzyć 10 ponumerowanych par tanecznych.

Zadanie 25. Obliczyć, na ile sposobów można z dziesięciu pań i trzynastu panów utworzyć 10 nienumerowanych par tanecznych.

Zadanie 26. Obliczyć, na ile sposobów można z dziesięciu pań i trzynastu panów utworzyć 10 ponumerowanych par tanecznych.

3. Klasyczna definicja prawdopodobieństwa

Teoria

Klasyczną definicję prawdopodobieństwa podał w roku 1812 Pierre Simon de Laplace.

Definicja 4. Niech Ω będzie N-elementowym zbiorem zdarzeń elementarnych jednakowo prawdopodobnych. Wówczas prawdopodobieństwo $\mathrm{P}(A)$ dowolnego zdarzenia $A \subset \Omega$ wyraża się wzorem

$$\mathrm{P}(A) = \frac{n}{N}, \tag{4}$$

gdzie n jest liczbą zdarzeń elementarnych sprzyjających zdarzeniu A.

Twierdzenie 6. *Niech Ω będzie przestrzenią zdarzeń elementarnych. Dla dowolnych zdarzeń $A, B \subset \Omega$ zachodzi równość*

$$P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cap B). \tag{5}$$

Uwaga 2. Przy obliczaniu prawdopodobieństwa zazwyczaj fundamentalną sprawą jest ustalenie, czy jako zdarzenia elementarne należy rozpatrywać ciągi elementów (permutacje, wariacje), czy zbiory elementów (kombinacje bez powtórzeń).

Zadania na zajęcia

Zadanie 27. Rzucono dwa razy kostką do gry. Przyjmijmy następujące oznaczenia zdarzeń:

A – suma liczb wyrzuconych oczek jest równa 8,

B – iloczyn liczb wyrzuconych oczek jest równy 12.

Obliczyć: $P(A)$, $P(B)$, $P(A \cap B)$ i $P(A \cup B)$.

Zadanie 28. Przyjmijmy następujące oznaczenia zdarzeń:

A – brydżysta otrzymał w rozdaniu dokładnie 5 pików,

B – brydżysta otrzymał w rozdaniu dokładnie 2 asy.
Obliczyć:
a) $P(A)$; b) $P(B)$; c) $P(A \cap B)$; d) $P(A \cup B)$.

Zadanie 29. Dla każdego $k \in \{0, 1, 2, 3, 4\}$ obliczyć prawdopodobieństwo p_k otrzymania przez brydżystę dokładnie k asów w rozdaniu. Wyniki przedstawić w postaci ułamków zwykłych i ułamków dziesiętnych.

Zadanie 30. Z urny zawierającej 8 kul białych i 7 czerwonych wylosowano bez zwracania dwie kule. Obliczyć prawdopodobieństwo podanego zdarzenia. Wśród poniższych zdarzeń wskazać zdarzenia przeciwne i zdarzenia równe.
a) obie wylosowane kule są białe;
b) obie wylosowane kule są czerwone;
c) obie wylosowane kule są tego samego koloru;
d) obie wylosowane kule są różnych kolorów;
e) dokładnie jedna wylosowana kula jest biała;
f) dokładnie jedna wylosowana kula jest czerwona.

Zadanie 31. Na $2n$ miejscach przy okrągłym stole losowo posadzono n kobiet i n mężczyzn. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia, że na żadnych dwóch sąsiadujących ze sobą miejscach nie usiadły osoby tej samej płci.

Zadanie 32. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia, że karty otrzymane w rozdaniu przez brydżystę będą miały rozkład 4-3-3-3 (tzn. 4 karty będą w jednym z kolorów, a w każdym z trzech pozostałych kolorów będą po 3 karty).

Zadanie 33. Na parterze 10-piętrowego budynku do windy wsiadło 6 osób. Obliczyć prawdopodobieństwo danego zdarzenia, przyjmując, że dla każdej z tych sześciu osób losowy jest numer piętra, na którym ta osoba wysiądzie:
a) żadne dwie osoby nie wysiądą na tym samym piętrze;
b) każda osoba wysiądzie na piętrze o numerze parzystym;
c) każda z osób wysiądzie przynajmniej na trzecim piętrze.

Zadania domowe

Zadanie 34. Rzucamy jeden raz kostką do gry. Obliczyć prawdopodobieństwo danego zdarzenia:
a) wypadnie szóstka;
b) wypadnie parzysta liczba oczek;
c) wypadnie liczba oczek większa od 2;
d) wypadnie liczba oczek będąca liczbą pierwszą;
e) wypadnie liczba oczek będąca liczbą złożoną.

Zadanie 35. Spośród liczb 1, 2, ..., 40 wybrano losowo jedną liczbę. Przyjmijmy następujące oznaczenia zdarzeń:
A – wylosowana liczba dzieli się przez 5,
B – wylosowana liczba dzieli się przez 3.
Obliczyć:
a) $P(A)$; b) $P(B)$; c) $P(A \cap B)$; d) $P(A \cup B)$.

Zadanie 36. Rzucono dwa razy kostką do gry. Przyjmijmy następujące oznaczenia zdarzeń:
A – suma liczb wyrzuconych oczek jest liczbą parzystą,
B – iloczyn liczb wyrzuconych oczek jest liczbą parzystą,
C – suma liczb wyrzuconych oczek jest większa od 7,
D – iloczyn liczb wyrzuconych oczek jest większy od 7,
S – liczby wyrzuconych oczek są dzielnikami liczby 6,

T – liczba oczek wyrzuconych za pierwszym razem jest mniejsza niż wyrzuconych za drugim razem.

Obliczyć:

a) $P(A)$;	b) $P(B)$;	c) $P(C)$;	d) $P(D)$;
e) $P(S)$;	f) $P(T)$;	g) $P(A \cap B)$;	h) $P(A \cap C)$;
i) $P(A \cap D)$;	j) $P(A \cap S)$;	k) $P(A \cap T)$;	l) $P(B \cap C)$;
ł) $P(B \cap D)$;	m) $P(B \cap S)$;	n) $P(B \cap T)$;	o) $P(C \cap D)$;
p) $P(C \cap S)$;	q) $P(C \cap T)$;	r) $P(D \cap S)$;	s) $P(D \cap T)$;
t) $P(S \cap T)$.			

Zadanie 37. Przy oznaczeniach z zadania 36 i korzystając z wyników zadania 36, obliczyć:

a) $P(A \cup B)$;	b) $P(A \cup C)$;	c) $P(A \cup D)$;	d) $P(A \cup S)$;
e) $P(A \cup T)$;	f) $P(B \cup C)$;	g) $P(B \cup D)$;	h) $P(B \cup S)$;
i) $P(B \cup T)$;	j) $P(C \cup D)$;	k) $P(C \cup S)$;	l) $P(C \cup T)$;
ł) $P(D \cup S)$;	m) $P(D \cup T)$;	n) $P(S \cup T)$.	

Zadanie 38. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia, że brydżysta otrzyma w rozdaniu dokładnie

a) dwa asy i jednego króla;

b) trzy asy i cztery króle

c) trzy asy i dwa króle i jedną damę;

d) dwa asy, trzy króle i cztery damy;

e) jednego asa, trzy króle i trzy damy;

f) jednego asa, dwa króle, cztery damy i trzy walety.

Zadanie 39. Obliczyć prawdopodobieńwstwo zdarzenia, że przy rzucie dwiema kostkami do gry suma liczb wyrzuconych oczek jest większa od ich iloczynu.

4. Rozszerzenie zakresu pojęcia prawdopodobieństwa

Teoria

Umowa. Rodzinę wszystkich podzbiorów dowolnego zbioru X oznaczamy przez $\mathcal{P}(X)$ (często używa się też oznaczenia 2^X).

Niech Ω będzie dowolnym niepustym zbiorem skończonym. Prawdopodobieństwem na przestrzeni Ω jest dowolna funkcja $P : \mathcal{P}(\Omega) \to \mathbb{R}$ spełniająca warunki:

(P_1) $\bigwedge_{A\subset\Omega} P(A) \geqslant 0,$

(P_2) $\bigwedge_{A,B\subset\Omega} \big(A \cap B = \emptyset \implies P(A \cup B) = P(A) + P(B)\big),$

(P_3) $P(\Omega) = 1.$

Elementy zbioru Ω nazywamy zdarzeniami elementarnymi, a podzbiory zbioru Ω nazywamy zdarzeniami. Wynika stąd, że każde zdarzenie jest zbiorem zdarzeń elementarnych.

Twierdzenie 7. *Niech $\Omega = \{\omega_1, \dots, \omega_n\}$ będzie dowolnym zbiorem n-elementowym i niech funkcja $P : \mathcal{P}(\Omega) \to \mathbb{R}$ spełnia warunki:*

(P 1) $P(\emptyset) = 0,$

(P 2) $\bigwedge_{k\in\{1,\dots,n\}} P(\{\omega_k\}) \geqslant 0,$

(P 3) $\sum_{k=1}^{n} P(\{\omega_k\}) = 1.$

(P 4) dla każdego m-elementowego podzbioru $A = \{\omega_{i_1}, \ldots \omega_{i_m}\}$ *zbioru* Ω *zachodzi równość*

$$P(A) = \sum_{r=1}^{m} P(\{\omega_{i_r}\}) \tag{6}$$

Wtedy funkcja P jest prawdopodobieństwem.

Zadania na zajęcia

Zadanie 40. Na każdej ściance dwunastościanu foremnego zaznaczono pewną liczbę oczek. Liczby ścianek z podanymi liczbami oczek przedstawia poniższa tabela:

liczba oczek	1	2	3	4	5	6
liczba ścianek	1	1	3	4	1	2

Rzucamy jeden raz rozpatrywaną bryłą. Niech A_k dla $k = 1, 2, 3, 4, 5, 6$ oznacza zdarzenie polegające na wyrzuceniu k oczek. Uzupełnić poniższą tabelę:

k	1	2	3	4	5	6
$P(A_k)$	$\frac{1}{12}$					$\frac{2}{12}$
$P(A_k)$	$\frac{1}{12}$					$\frac{1}{6}$

Korzystając z tej tabeli, obliczyć prawdopodobieństwo danego zdarzenia:
A – wypadnie parzysta liczba oczek;
B – wypadnie nieparzysta liczba oczek;
C – wypadnie liczba oczek większa od 2;
D – wypadnie liczba oczek będąca liczbą pierwszą;
S – wypadnie liczba oczek będąca liczbą złożoną;
T – wypadnie nieparzysta liczba oczek większa od 2.

Zadanie 41. Niech Ω będzie dowolnym niepustym zbiorem skończonym i niech P będzie prawdopodobieństwem określonym na przestrzeni Ω. Korzystając z warunków (P 1)-(P 3), wykazać poniższy związek:

a) $P(\emptyset) = 0$;

b) jeżeli $A \subset B \subset \Omega$, to $P(A) \leqslant P(B)$;

c) jeśli $A \subset \Omega$, to $P(A) \leqslant 1$;

d) jeśli $A \subset \Omega$, to $P(A') = 1 - P(A)$;

e) dla dowolnych $A, B \subset \Omega$ zachodzi równość $P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cap B)$.

Zadanie 42. Zdarzenia $A, B \subset \Omega$ spełniają warunki: $P(A \cap B) = \frac{1}{4}$, $P(A') = \frac{1}{3}$ i $P(B) = \frac{1}{2}$. Obliczyć $P(A \cup B)$.

Zadanie 43. Na jednej ściance kostki sześciennej zaznaczono jedno oczko, na dwóch zaznaczono po dwa oczka, a na trzech zaznaczono po trzy oczka. Niech ω_k dla $k = 1, 2, 3$ oznacza zdarzenie, że przy rzucie taką kostką wypadło k oczek. Uzupełnić poniższą tabelkę

k	1	2	3
$P(\{\omega_k\})$	$\frac{1}{6}$		

Przyjmijmy, że $\Omega = \{\omega_1, \omega_2, \omega_3\}$ jest przestrzenią zdarzeń elementarnych. Wypisać wszystkie zdarzenia będące podzbiorami przestrzeni Ω oraz obliczyć ich prawdopodobieństwa.

Zadanie 44. Niech $\Omega = \{\omega_1, \omega_2, \omega_3, \omega_4\}$ będzie przestrzenią zdarzeń elementarnych i niech zachodzą równości:

$$P(\{\omega_1\}) = \frac{1}{8}, \quad P(\{\omega_2\}) = \frac{1}{8}, \quad P(\{\omega_3\}) = \frac{1}{4}, \quad P(\{\omega_4\}) = \frac{1}{2}.$$

Obliczyć prawdopodobieństwo danego zdarzenia:

a) $A = \{\omega_1, \omega_2\}$; b) $B = \{\omega_2, \omega_4\}$; c) $C = \{\omega_3, \omega_4\}$;

d) $D = \{\omega_1, \omega_2, \omega_3\}$; e) $K = \{\omega_1, \omega_3, \omega_4\}$; f) $L = \{\omega_1, \omega_2, \omega_4\}$.

Zadanie 45. Niech $\Omega = \{\omega_1, \omega_2, \ldots, \omega_{10}\}$ będzie przestrzenią zdarzeń elementarnych przy czym $P(\{\omega_k\}) = \frac{1}{10}$ dla każdego $k \in \{1, 2, \ldots, 10\}$. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia:

a) $A = \{\omega_1, \omega_2\}$; b) $B = \{\omega_2, \omega_3, \omega_5, \omega_7\}$; c) $C = \{\omega_2, \omega_4, \omega_6, \omega_8, \omega_{10}\}$.

Zadanie 46. Wykazać, że dla dowolnych $A, B \subset \Omega$ zachodzi równość $P(B \setminus A) = P(B) - P(A \cap B)$. Wywnioskować stąd, że jeśli ponadto $A \subset B$, to $P(B \setminus A) = P(B) - P(A)$.

Zadanie 47. Zdarzenia $A, B \subset \Omega$ spełniają warunki $P(A) = 0,6$, $P(B) = 0,5$ i $P(A \cup B) = 0,8$. Obliczyć:

a) $P(A \cap B)$; b) $P(A \setminus B)$; c) $P(A' \cap B)$.

Zadania domowe

Zadanie 48. Wykazać, że dla dowolnych zdarzeń $A, B, C \subset \Omega$ zachodzi równość

$$\begin{aligned} P(A \cup B \cup C) &= \\ &= P(A) + P(B) + P(C) - P(A \cap B) - P(A \cap C) - P(B \cap C) + P(A \cap B \cap C). \end{aligned} \tag{7}$$

Zadanie 49. Sprawdzić, czy zdarzenia $A, B \subset \Omega$ spełniające warunki $P(A) = \frac{1}{2}$ i $P(B) = \frac{2}{3}$ mogą się wykluczać.

Zadanie 50. Zdarzenia $A, B \subset \Omega$ spełniają warunki $P(A') = 0,6$, $P(B') = 0,7$ i $P(A \cap B) = 0,2$. Obliczyć $P(A \cup B)$.

5. Prawdopodobieństwo warunkowe

Teoria

Definicja 5. Niech Ω będzie przestrzenią zdarzeń i niech zdarzenie $B \subset \Omega$ spełnia warunek $P(B) > 0$. Prawdopodobieństwem zdarzenia $A \subset \Omega$ pod warunkiem, że zaszło zdarzenie B nazywamy liczbę $P(A|B)$ (czytaj: P od A pod warunkiem B) określoną wzorem

$$P(A|B) := \frac{P(A \cap B)}{P(B)}. \tag{8}$$

Zadania na zajęcia

Zadanie 51. Obliczyć prawdopodobieństwo wyrzucenia przynajmniej jednej szóstki przy dwóch rzutach kostką do gry pod warunkiem, że suma wyrzuconych liczb oczek jest większa od 8.

Zadania domowe

Zadanie 52. Rzucamy jeden raz dwiema kostkami do gry. Przyjmijmy następujące oznaczenia zdarzeń:
A – suma liczb wyrzuconych oczek jest równa 7,
B – iloczyn liczb wyrzuconych oczek jest równy 6.
Obliczyć $\mathrm{P}(A|B)$ i $\mathrm{P}(B|A)$.

Zadanie 53. Z urny zawierającej 6 kul białych i 4 kule czarne wylosowano bez zwracania najpierw jedną, a potem drugą kulę. Wprowadźmy oznaczenia zdarzeń:
A – pierwsza kula była biała;
B – druga kula była biała.
Obliczyć:
a) $\mathrm{P}(B|A)$; b) $\mathrm{P}(B'|A)$; c) $\mathrm{P}(A|B)$; d) $\mathrm{P}(A'|B)$.

6. Prawdopodobieństwo całkowite

Teoria

Poniższe twierdzenie nosi nazwę twierdzenia o prawdopodobieństwie całkowitym.

Twierdzenie 8. *Niech $\Omega = B_1 \cup B_2 \cup \ldots \cup B_n$, gdzie $P(B_i) > 0$ dla każdego $i \in \{1, \ldots, n\}$ oraz $B_i \cap B_j = \emptyset$ dla dowolnych $i, j \in \{1, \ldots, n\}$ takich, że $i \neq j$. Wówczas zachodzi równość*

$$P(A) = P(A|B_1)\,P(B_1) + P(A|B_2)\,P(B_2) + \ldots + P(A|B_n)\,P(B_n). \tag{9}$$

Równość (9) nazywamy wzorem na prawdopodobieństwo całkowite. Można ją zapisać również w postaci

$$P(A) = \sum_{i=1}^{n} P(A|B_i)\,P(B_i). \tag{10}$$

Zadania na zajęcia

Zadanie 54. Detale z fabryk F_1, F_2, F_3 stanowią odpowiednio 45%, 35% i 20% zawartości magazynu. Wśród detali z tych fabryk jest 1%, 3% i 2,5% braków odpowiednio. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia, że wylosowany z magazynu detal jest wybrakowany.

Zadanie 55. Zawartość urn I, II i III przedstawia tabela

	I	II	III
kule białe	4	5	5
kule czarne	8	7	5

Rzucamy kostką do gry. Jeśli wypadnie jedno oczko, to losujemy kulę z urny I, jeśli wypadną 2 lub 3 oczka, to losujemy kulę z urny II, a jeśli wypadną przynajmniej 4 oczka, to kulę losujemy z urny III. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia, że wylosujemy kulę białą.

Zadania domowe

Zadanie 56. W pewnej uczelni 78% studentek i 88% studentów umie pływać. Studentki stanowią 60% studiujących w tej uczelni. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia, że losowo wybrana osoba studiująca w tej uczelni umie pływać.

Zadanie 57. Z zawierającej 3 kule białe i 5 kul czarnych pierwszej urny wylosowano kulę i włożono ją do zawierającej 4 kule białe i 9 kul czarnych urny drugiej. Następnie z drugiej urny wylosowano jedną kulę. Obliczyć prawdopodobieństwo zdarzenia, że kula ta jest biała.

Literatura

1°. Gerstenkorn T., Śródka T. – „Kombinatoryka i rachunek prawdopodobieństwa", PWN, 1974

2°. Krysicki W. i inni – „Rachunek prawdopodobieństwa i statystyka matematyczna w zadaniach", PWN, 2007

3°. Krzyśko M. – „Wykłady z teorii prawdopodobieństwa", Wydawnictwo UAM, 1997

4°. Słowikowski S. - „Zbiór zadań z rachunku prawdopodobieństwa dla szkół średnich", WSiP, 1980

5°. Stojanow J. i inni – „Zbiór zadań z rachunku prawdopodobieństwa", PWN, 1991

Odpowiedzi

5. a) 36; b) 240. **9.** 36950. **10.** $N = \binom{n}{3}\binom{n-3}{3}\cdot\ldots\cdot\binom{n-3k+3}{3} = \frac{n(n-1)\cdot\ldots\cdot(n-3k+1)}{6^k} = \frac{n!}{6^k(n-3k)!}$.
13. 27 216. **14.** Rozumując tak jak w rozwiązaniu zadania 12, wnioskujemy, że szukana liczba jest równa $(k+m)\cdot(k-1)!\cdot k\cdot(k-1)\cdot\ldots\cdot(k-m+1)$. **15.** 120. **17.** 175 760 000. **18.** a) 2^9 (= 512); b) $1\cdot 3^8$ (= 6561); c) $9\cdot 2^8$ (= 2304); d) 3^9-2^9 (= 19 171); e) $9\cdot 2^8+2^9$ (= 2816). **19.** a) $\binom{5}{1}$ (= 5); b) $\binom{5}{2}(2^8-2)$ (= 2540); c) $\binom{5}{3}[3^8-3(2^8-2)-3]$ (= 57 960). **20.** 4^7 (= 16 384). **21.** $9\cdot 10^6$ (= 9 000 000) oraz $9\cdot 10^5$ (= 900 000). **22.** $4\cdot 3^9$ (= 78 732). **23.** 10! (= 3 628 800). **24.** $(10!)^2$ (= 13 168 189 440 000). **25.** $\binom{13}{3}10!$ ($= 13\cdot 12\cdot\ldots\cdot 5\cdot 4 = 1\,037\,836\,800$). **26.** $\binom{13}{3}(10!)^2$ (= 3 766 102 179 840 000).
30. a) $\frac{4}{15}$; b) $\frac{1}{5}$; c) $\frac{7}{15}$; d) $\frac{8}{15}$; e) $\frac{8}{15}$; f) $\frac{8}{15}$. *Uwaga.* Zdarzenia z podpunktów c) i d) są przeciwne, a zdarzenia z podpunktów d), e) i f) są równe. **33.** a) 0.1512; b) $\frac{1}{64}$ (≈ 0.0156); c) $\frac{4^6}{5^6}$ (≈ 0.262). **34.** a) $\frac{1}{6}$; b) $\frac{1}{2}$; c) $\frac{2}{3}$; d) $\frac{1}{2}$; e) $\frac{1}{3}$. **35.** a) $\frac{1}{5}$; b) $\frac{13}{40}$; c) $\frac{1}{20}$, d) $\frac{19}{40}$. **36.** a) $\frac{1}{2}$; b) $\frac{3}{4}$; c) $\frac{5}{12}$; d) $\frac{11}{18}$; e) $\frac{4}{9}$; f) $\frac{5}{12}$; g) $\frac{1}{4}$; h) $\frac{1}{4}$; i) $\frac{1}{3}$; j) $\frac{2}{9}$; k) $\frac{1}{6}$;
l) $\frac{1}{3}$; ł) $\frac{1}{2}$; m) $\frac{1}{3}$; n) $\frac{1}{3}$; o) $\frac{5}{12}$; p) $\frac{5}{36}$; q) $\frac{1}{6}$; r) $\frac{1}{6}$; s) $\frac{1}{4}$; t) $\frac{1}{6}$. **37.** a) 1; b) $\frac{2}{3}$; c) $\frac{7}{9}$; d) $\frac{13}{18}$; e) $\frac{3}{4}$; f) $\frac{5}{6}$; g) $\frac{31}{36}$; h) $\frac{31}{36}$; i) $\frac{5}{6}$; j) $\frac{11}{18}$; k) $\frac{13}{18}$; l) $\frac{2}{3}$; ł) $\frac{8}{9}$; m) $\frac{7}{9}$; n) $\frac{25}{36}$. **38.** a) $\frac{\binom{4}{2}\binom{4}{1}\binom{44}{10}}{\binom{52}{13}}$; b) $\frac{\binom{4}{3}\binom{4}{4}\binom{44}{6}}{\binom{52}{13}}$; c) $\frac{\binom{4}{3}\binom{4}{2}\binom{4}{1}\binom{40}{7}}{\binom{52}{13}}$;

d) $\frac{\binom{4}{2}\binom{4}{3}\binom{4}{4}\binom{40}{4}}{\binom{52}{13}}$; e) $\frac{\binom{4}{1}\binom{4}{3}^2\binom{40}{6}}{\binom{52}{13}}$; f) $\frac{\binom{4}{1}\binom{4}{2}\binom{4}{4}\binom{4}{3}\binom{36}{3}}{\binom{52}{13}}$. **39.** $\frac{11}{36}$. **42.** $\frac{11}{12}$. **43.**

k	1	2	3
$P(\{\omega_k\})$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$

,

A	$\emptyset$	$\{\omega_1\}$	$\{\omega_2\}$	$\{\omega_3\}$	$\{\omega_1,\omega_2\}$	$\{\omega_1,\omega_3\}$	$\{\omega_2,\omega_3\}$	Ω
$P(A)$	0	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{5}{6}$	1

. **44.** a) $\frac{1}{4}$; b) $\frac{5}{8}$; c) $\frac{3}{4}$; d) $\frac{1}{2}$; e) $\frac{7}{8}$; f) $\frac{3}{4}$.
45. a) $\frac{1}{5}$; b) $\frac{2}{5}$; c) $\frac{1}{2}$. **47.** a) 0, 3; b) 0, 3; c) 0, 2. **48.** Korzystając z praw rachunku zbiorów i z własności (**??**), otrzymujemy równości:

$$\begin{aligned}
&P(A\cup B\cup C)\\
&= P((A\cup B)\cup C)\\
&= P(A\cup B)+P(C)-P((A\cup B)\cap C)\\
&= P(A)+P(B)-P(A\cap B)+P(C)-P((A\cap C)\cup(B\cap C))\\
&= P(A)+P(B)-P(A\cap B)+P(C)-[P((A\cap C)+P(B\cap C)-P(A\cap B\cap C)]\\
&= P(A)+P(B)+P(C)-P(A\cap B)-P(A\cap C)-P(B\cap C)+P(A\cap B\cap C).
\end{aligned}$$

49. Nie. **50.** 0, 5. **52.** P$(A|B)=\frac{1}{2}$ i P$(B|A)=\frac{1}{3}$. **53.** a) $\frac{5}{9}$; b) $\frac{4}{9}$; c) $\frac{5}{9}$; d) $\frac{4}{9}$. **56.** $\frac{41}{50}$. **57.** $\frac{5}{16}$.